

Ηλεκτρονικό περιοδικό της
Ιεράς Μητροπόλεως
Κυρηνείας

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡ. ΥΦΑΝΤΗΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 9

2020

Παναγιώτης Αρ. Υφαντής*

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

Abstract: The essay discusses the way in which the Orthodox Church—mainly in Greece—has so far responded to the challenge of the covid-19 pandemic, pointing out the failure to show care for the suffering human, the prevalence of conspiracy theories and denial of the virus among the faithful, as well as a wrong perception of worship in this circumstance, one that is devoid of solid theological foundation and rather resonates with magic, and irrationality which denies true faith. The author also stresses the importance of some bold voices in the clergy that spoke with honesty in public about the incompetence of the Church to respond to the pandemic with responsibility and philanthropy.

Keywords: Pandemic; Reason and Judgment; Orthodox Church; Christ; Suffering Humans.

Η δυσκολία των ερευνητών και των μάχιμων εργατών της Υγείας να κατανοήσουν τη συμπεριφορά, να προβλέψουν την πορεία και να ελαχιστοποιήσουν τις πιθανότητες μετάδοσης του νέου κορωνοϊού οδηγούν στη θέσπιση αυστηρών μέτρων εγκλεισμού και κοινωνικού αποκλεισμού των ανθρώπων που ανήκουν στις λεγόμενες ευπαθείς ομάδες του γενικού πληθυσμού, όπως υπερήλικες και ηλικιωμένους και γενικότερα ανθρώπους με αδύναμο ανοσοποιητικό και χρόνια πάσχοντες από παθήσεις της καρδιάς, των πνευμόνων ή αποθεραπευμένους. Οι άνθρωποι αυτοί, πέρα από το βασανιστικό ενδεχόμενο μιας θανατηφόρου μόλυνσής τους, πάσχουν κυρίως από μοναξιά.

Κλειδωμένος στο σπίτι ο υπερήλικας χήρος στέκεται πάνω από ένα κινητό ή έναν υπολογιστή για να δει και να ακούσει τα παιδιά και τα εγγόνια του ή να μάθει τα νέα των φίλων, απέναντι στην οθόνη της τηλεόρασης για να ακούσει τα νέα ή το επεισόδιο μιας σειράς που τον κάνει να ξεχνιέται, έστω για λίγο, και πιο συχνά μπροστά στο παράθυρο να συνομιλεί βουβός με την σιωπηλή πόλη. Η τηλεόραση και το διαδίκτυο μάς φέρνουν εικόνες και βίντεο από αλλού, οι οποίες μας πείθουν ότι

μικρές ανέλπιστες εκρήξεις αγάπης και ανθρωπιάς σπάζουν τη μοναξιά των αποκλεισμένων, ανήμπορων ανθρώπων. Η φοιτήτρια της ισόγειας γκαρσονιέρας, που με τον ζόρι χαλάλιζε ένα ξερό χαιρετισμό στην ένοικο του δεύτερου ορόφου, κάθε τόσο τη ρωτά από το θυροτηλέφωνο πώς πέρασε το βράδυ της και αν έχει ανάγκη από ψώνια ή φάρμακα. Κι ο σκυθρωπός μουσικός που μελετούσε για ώρες αθέατος πίσω από σφραγισμένα παραθυρόφυλλα, τώρα βγήκε στο μπαλκόνι για να παίξει την αγαπημένη του σουίτα στους γείτονες.

Σε αντίθεση με αυτό που συμβαίνει σε άλλα πολιτισμικά και πνευματικά περιβάλλοντα, ελάχιστοι ορθόδοξοι χριστιανοί νιώθουν στο όνομα της πίστης ή της καινής εντολής να σταθούν στο πλάι των μοναχικών ανθρώπων. Το κενό της ποιμαντικής μέριμνας χάσκει βαθύτερο στην περίπτωση των ευπαθέστερων και πιο ηλικιωμένων ασθενών, που πρέπει να νοσηλευθούν και αντιμετωπίζουν κατάμονοι την παρακολούθηση, την διασωλήνωση και το ενδεχόμενο να αφήσουν την τελευταία τους πνοή στο νοσοκομείο. Καμία εκκλησιαστική πρωτοβουλία για συμπαράσταση, καμία διεκδίκηση παρουσίας έστω για λίγα λεπτά πλάι στους νοσούντες (κατόπιν συνεννόησης με τους ίδιους ή τους οικείους), για μία προσευχή, για ένα βλέμμα παρήγορο και ενθαρρυντικό, για ένα άγγιγμα έστω και μέσα από την ολόσωμη φόρμα προστασίας.

Το εμβόλιο για τον COVID-19 θα βγει από τα εργαστήρια των φαρμακευτικών εταιρειών. Μέχρι τότε, είναι διπλά απαραίτητη η αγάπη, το ισχυρό αντίδοτο στη μοναξιά του νοσούντος πλησίον. Παράτολμο, θα πει κανείς, και επικίνδυνο για τον ίδιο τον επισκέπτη του ασθενούς. Ο φόβος νικά την αγάπη; Η αγάπη εκπίπτει;

*

Η προτροπή με την οποία ο πανοσιολογιώτατος πατήρ Ε., προϊστάμενος του ιερού Ναού της Αγίας Κ., ολοκληρώνει το κυριακάτικο κήρυγμά του είναι σαφής. «Όπως γνωρίζετε, αδελφοί μου, οι γιατροί θεωρούν ότι η μάσκα προστατεύει από τον νέο κορωνοϊό και ιδιαίτερα στους κλειστούς χώρους, όπως είναι οι ναοί. Όμως, δεν θα σας πω όμως εγώ τι θα κάνετε. Είναι επιλογή και ατομική ευθύνη του καθενός από σας να χρησιμοποιείτε εντός του ναού». Ο ιερέας δεν μπορεί να φανεί ανενημέρωτος ή αδιάφορος στο ποίμνιο αποσιωπώντας τις εντολές των υγειονομικών αρχών, για τα μέτρα πρόληψης και προστασίας από την πανδημία. Φαίνεται πως δεν συμφωνεί με

τα μέτρα αλλά και πάλι δεν μπορεί να τα αμφισβητήσει δημόσια. Έτσι επιλέγει μια ευφυή λύση: την επίκληση της ατομικής ευθύνης των πιστών.

Είναι γνωστό ότι ο όρος «άτομο» έχει ένα αρνητικό φορτίο στο εκκλησιαστικό και θεολογικό λεξιλόγιο, γιατί δηλώνει μια ύπαρξη εγκεντρισμένη στον εαυτό της, ανίκανη ή απρόθυμη να ανοιχτεί, να νιώσει την περιπέτεια της προσωπικής σχέσης και την ένταξη στην κοινότητα, να μοιραστεί με τους άλλους τη χαρά του για να τη διπλασιάσει και τον πόνο του για να τον νιώσει ελαφρύτερο στους ώμους του. Ο απόστολος Παύλος προτιμούσε να μην γευθεί ποτέ ένα φαγητό, για να μην σκανδαλίσει τον διπλανό του και ένιωθε να βασανίζεται ο ίδιος όταν κάποιον πνευματικό του τέκνο αντιμετώπιζε δυσβάσταχτους πειρασμούς.¹ Ο ποιητής και φιλόσοφος Γιώργος Σαραντάρης (1908-1941) θεολογούσε βιβλικά όταν έγραφε πως σκοπός πνευματικός και χρέος υπέρτατο του ανθρώπου είναι να μεταμορφωθεί από άτομο σε ύπαρξη (ή πρόσωπο) που νοιάζεται, ζει και πεθαίνει για τους άλλους.²

Αυτό που βίωνε ο Παύλος ως πατέρας εν Χριστώ³ και αυτό που συμπίκνωνε την αποστολή του ανθρώπου κατά τον Σαραντάρη, δείχνουν πως η ατομικότητα πρέπει να θυσιαστεί στην κοινωνική της ολοκλήρωση για χάρη των άλλων και η ατομική ηθική να δώσει τη θέση της στην κοινωνική. Αυτό σημαίνει με απλά λόγια, ότι ο πιστός που γνωρίζει και ακολουθεί το Ευαγγέλιο δεν επιλέγει συμπεριφορές με γνώμονα όχι (τόσο ή μόνο) την επιθυμία του αλλά τον σεβασμό προς τον άλλο. Τον άλλο που είναι τρομαγμένος γιατί νιώθει τον εαυτό του ή τους αγαπημένους του σαν εύκολη λεία του ιού.

Ο κορωνοϊός επανέφερε με τρόπο αδυσώπητο στο προσκήνιο το ζήτημα της κοινωνικής ηθικής. Και μάλιστα, όχι ως αίτημα μιας πολιτικοοικονομικής κοινωνιστικής ιδεολογίας αλλά ως πρακτική εκδήλωση αλληλεγγύης, φιλαλληλίας και ανθρωπιάς. Εκφραστές αυτής της κοινωνικής ηθικής υπήρξαν ή έγιναν πολλοί άνθρωποι στη διάρκεια της πανδημίας (βλ. και παραπάνω). Ένα μέρος αυτών των ανθρώπων δεν ανήκουν στην Εκκλησία, δεν έχουν προβληματιστεί για τον Θεό και το νόημα της ζωής, αλλά χωρίς να το γνωρίζουν, Τον υπηρετούν γιατί υπηρετούν τις επίγειες εικόνες Του. Στον αντίποδα αυτής της αλληλεγγύης που δείχνουν άνθρωποι

* Καθηγητής Τμ. Θεολογίας Α.Π.Θ.

¹ Βλ. Β' Κορινθ. 11:29.

² Βλ. Γιώργος Σαραντάρης, *Δοκίμια για την Ύπαρξη του ανθρώπου*, [Σειρά Αναλόγιον 4], Ευθύνη, Αθήνα 1999, σ. 13 κ.ε.

³ Α' Κορινθ. 4:14-15.

θρησκευτικά αδιάφοροι και εκκλησιαστικά άγευστοι, ένα μέρος των πιστών απογυμνώνουν την πίστη από την κοινωνική διάσταση, που διατρέχει τη βιβλική εμπειρία και την κατοπινή Παράδοση.

Εκτός από το ζήτημα της κοινωνικής ηθικής, ο κορωνοϊός επανέφερε τη διάκριση ψευδώνυμων και ανώνυμων χριστιανών. Τα αμφίσημα κηρύγματα για την περιττή χρήση της μάσκας στον ναό δίνουν τη θέση τους σε φλογερούς λόγους, που εκφωνούν άγαμοι και έγγαμοι κληρικοί μπροστά στην κάμερα και κατόπιν τους διακινούν στο διαδίκτυο. Οικτίζουν την Ορθοδοξία, διαρρηγνύουν τα ιμάτιά τους και ωρύονται εναντίον των υγειονομικών αρχών που προτείνουν, των πολιτικών που εφαρμόζουν και κυρίως των εκκλησιαστικών που τηρούν μέτρα προστασίας δήθεν παράλογα, προσβλητικά και βλάσφημα εντός του ναού. Η απαγόρευση του εκκλησιασμού για τους πιστούς και των κωδωνοκρουσιών για λόγους ασφάλειας, και η αυστηρή στάση απέναντι στους παραβάτες, η επιβεβλημένη χρήση της μάσκας και τα αραιά καθίσματα κατακρίνονται ως προσπάθειες περιορισμού της ελευθερίας των πιστών, ως απόπειρα γελοιοποίησης των μυστηρίων και ως εκδηλώσεις ενός ανοιχτού διωγμού κατά της πίστης. Αρνούνται την ύπαρξη του κορωνοϊού.

Οι διδάχοι του διαδικτύου είναι βέβαιοι για την αλήθεια που εκφράζουν: καμία αμφιβολία ποιμαντική ή θεολογική δεν μετριάξει το θρηνητικό και συνάμα καταγγελτικό τους μένος. Περιφρονούν τη Σύνοδο για τις νηφάλιες και μετριοπαθείς αποφάσεις της σχετικά με τα μέτρα προστασίας και την κατακρίνουν για ενδοτικότητα, ατολμία ή και προδοσία. Δεν λείπουν και μεμονωμένοι ιεράρχες που συμμαρίζονται και συδαυλίζουν τις απόψεις των αυτόκλητων προφητών, υπονομεύοντας τις συνοδικές αποφάσεις με αμφίσημες ή εντελώς εμπρηστικές παρεμβάσεις.

Ο σπόρος της διχόνοιας δεν αργεί να φυτρώσει. Τη συσσωρευμένη δυσφορία τους για τα περιοριστικά μέτρα όλο και περισσότεροι πιστοί (κληρικοί και λαϊκοί) την εκλογικεύουν θεολογικά και τη μετατρέπουν σε «ιερή αγανάκτηση» και ηρωική ομολογία της πίστης. Έτσι, οι αυτόκλητοι προφήτες που ορθοτομούν τον λόγο της εκκλησιαστικής αλήθειας ερήμην της Εκκλησίας γίνονται αυτόκλητοι ομολογητές και μάρτυρες της πίστης, καλώντας σε αγώνα εναντίον των σκοτεινών δυνάμεων που απεργάζονται τον εξανδραποδισμό και την απώλεια των ανθρώπων. Αυτή την εξέλιξη επιταχύνουν (χωρίς όμως και να αμνηστεύουν) τα ενίοτε άδικα και υπερβολικά βέλη

κατά της συλλογικής λατρείας, η οποία θεωρείται φυτώριο μετάδοσης του ιού από πολιτικούς και ιδεολογικούς κύκλους, οι οποίοι, όμως, όταν το κρίνουν απαραίτητο, παραβαίνουν τα μέτρα, οργανώνοντας και πραγματοποιώντας πορείες, παρελάσεις, συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας κ.α.

Σε πολλά ενοριακά και μοναστικά περιβάλλοντα όσοι πιστοί χρησιμοποιούν μάσκα και τηρούν αποστάσεις μέσα στην εκκλησία αντιμετωπίζονται με περιφρόνηση ως ολιγόπιστοι και περιθωριοποιούνται από ζηλωτές που βεβαιώνουν ότι στον ναό εξουδετερώνεται η μεταδοτική ικανότητα του ιού. Οι ζηλωτές δεν αναρωτιούνται αν, σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους, ο ναός προσλαμβάνει τις μαγικές ιδιότητες ενός ειδώλου και η λατρεία απαιτεί την ακύρωση της ελευθερίας και της κρίσης, βασικών συστατικών της λογικής ποίμνης.

Η άλλη όψη της βεβαιότητας ότι ο ιός εξουδετερώνεται εντός του ναού είναι ο εκβιασμός της θείας παρέμβασης με τη μορφή ενός εξακολουθητικού και κατά παραγγελίαν θαύματος. Στην προκειμένη περίπτωση, αυτό το θαύμα δεν υπηρετεί την ίαση ή την προστασία των πιστών αλλά ένα θρησκευτικό πείσμα που μιμείται την πίστη απαιτώντας άνωθεν δικαίωση. Ας θυμηθούμε όμως το επεισόδιο της ανάστασης του Λαζάρου. Όταν φτάνει ο Χριστός μπροστά στο μνήμα του φίλου του, ζητά από τους παριστάμενους να παραμερίσουν το αγκωνάρι που το σφραγίζει και έπειτα προστάζει τον νεκρό να βγει ξανά στο φως της μέρας και της ζωής.⁴ Ο Χριστός δεν αχρηστεύει τις φυσικές, διανοητικές κ.ά. δυνατότητες των ανθρώπων αλλά τις ενεργοποιεί· απαιτεί την ενεργό συμμετοχή των ανθρώπων μέσω της βούλησης και της ελευθερίας τους και αναλαμβάνει δράση εκεί όπου μόνο η δική του δύναμη μπορεί να δώσει λύση.

Είναι πάντοτε ο Χριστός παρών. Αλλά επεμβαίνει όταν και όποτε ο ίδιος το κρίνει απαραίτητο.

*

Η πανδημία υπενθύμισε με τα όρια και τους όρους της κτιστότητας κλονίζοντας την αίσθηση της ασφάλειας που καλλιέργησαν τα επιτεύγματα της επιστήμης και της τεχνολογίας στον χώρο της Υγείας, όσον αφορά στην πρόληψη, αντιμετώπιση και θεραπεία. Ωστόσο, χωρίς να χάνει την εμπιστοσύνη του στην επιστημονική έρευνα, ο

⁴ Βλ. *Ιω.* 11:38-43.

σύγχρονος άνθρωπος αναστοχάζεται εκών άκων τα καίρια ζητήματα της ύπαρξης που εκπορεύονται από το αδυσώπητο δεδομένο της θνητότητας.

Η χριστιανική πίστη στηρίζεται πάνω στην απομυθοποίηση και κατάρρευση του έσχατου εχθρού, του θανάτου. Ο Χριστός αν και νίκησε τον θάνατο δεν απάλλαξε τους ανθρώπους από τη φθορά, την αρρώστια, τον θάνατο. Τους έδειξε όμως πώς να τον αντιμετωπίζουν. Με την συμμετοχή στη σταύρωσή Του και με την ελπίδα της συνανάστασης μαζί Του. Όπως ο ίδιος μεταμόρφωσε το όργανο της πιο επώδυνης και ατιμωτικής εκτέλεσης σε σύμβολο νίκης, έτσι και οι πιστοί ούτε αρνούνται ούτε δαιμονοποιούν τον σταυρό που καλούνται να σηκώσουν οι ίδιοι και οι διπλανοί τους. Γνωρίζουν επίσης ότι δεν υπάρχει τίποτα και κανείς (συννομωσία, πειρασμός, φθοροποιός δύναμη) που να ανταγωνίζεται την αγαπητική μέριμνα του Θεού για τον άνθρωπο. Εδώ, ίσως βρίσκει τη θέση της και μια ακόμη παρατήρηση για την (θεο)λογικά ασπόνδυλη στάση μερίδας των πιστών απέναντι στον κορωνοϊό. Άλλοτε θεωρούν ότι ο κορωνοϊός σκοτώνει μεν αλλά όχι εντός του ναού και άλλοτε αρνούνται ακόμη και την ύπαρξή του.

Δεν είναι πίστη η παραμόρφωση της πραγματικότητας. Η πραγματικότητα εξαρτάται από τον Κύριο της ζωής και του θανάτου.

*

Αυτό που έχει ανάγκη η κοινωνία που βάλλεται, τραυματίζεται και αποδεκατίζεται από μια συλλογική συμφορά, όπως η πανδημία, είναι η ενδυνάμωση της ενότητας μεταξύ των μελών της, η παρηγοριά, η στήριξη και η ελπίδα. Πάντα, εξάλλου, σε τέτοιους καιρούς κρίσης, οι άνθρωποι καταφεύγουν στην Εκκλησία, την οποία βιώνουν ως στέρεο άξονα ενότητας, πηγή παραμυθίας και ελπίδας. Από την άποψη αυτή, η τρέχουσα πανδημία έδωσε τη δυνατότητα στην Εκκλησία να αυτοπραγματωθεί. Πώς; Επαναδιατυπώνοντας σε κάθε τόνο και με κάθε τρόπο την μαρτυρία της ελπίδας και της εμπιστοσύνης στη θεία πρόνοια, η οποία υπερβαίνει κάθε δυσκολία μεταμορφώνοντάς την σε καιρό σωτηρίας. Και επίσης να επιβεβαιώνοντας αυτή τη μαρτυρία μέσω της προσευχής και της έμπρακτης διακονίας στον πάσχοντα πλησίον.

Ωστόσο, πολλοί από τους ανθρώπους που κατέφυγαν ή επέστρεψαν στην Εκκλησία και κυρίως οι λιγότερο φιλακόλουθοι και συμβατικά ευσεβείς, δεν ένιωσαν

ασφάλεια, ηρεμία, ελπίδα και αγάπη. Ένωσαν να τους κυριεύει φόβος από την ακατάσχετη τρομολαγνεία των κηρυγμάτων για τον «αντίχριστο» και για τον αθέατο ιστό του που έχει τυλίξει ολόκληρο τον κόσμο· ένωσαν αμηχανία απέναντι στα δημόσια μηνύματα για τήρηση των μέτρων και στην έμπρακτη ανασκευή τους· αποκαρδίωση για την ποιμαντική ανευθυνότητα· εσωτερικό διχασμό και ταραχή από τα κηρύγματα του μίσους· απόγνωση και διάψευση από την απουσία της αγάπης.

Ελάχιστοι ιεράρχες τόλμησαν να μιλήσουν για αυτά τα μείζονα εσωτερικά προβλήματα στο εκκλησιαστικό σώμα, τα οποία ενισχύθηκαν και αποκαλύφθηκαν τον καιρό της πανδημίας· οι σκαιές επιθέσεις που δέχθηκαν από συγκεκριμένους θρησκευτικούς κύκλους για τις σχετικές παρεμβάσεις τους επιβεβαιώνουν γιατί η πλειονότητα των συναδέλφων τους προτίμησαν την ασφάλεια της σιωπής και τα οφέλη της διπλωματικής ουδετερότητας. Ωστόσο, το παρήγορο και σημαντικότερο είναι πως η ποιμαντική ειλικρίνεια, η κριτική ευθυβολία και η διαυγής θεολογία τους ανέπαυσε πολλούς πιστούς, ελπίζω πολύ περισσότερους από εκείνους που εξόργισε, καθώς και πολλούς ανθρώπους οι οποίοι, παρότι δεν αυτοπροσδιορίζονται ως πιστοί ή και χριστιανοί, περιμένουν μια συνεπή και αξιόπιστη μαρτυρία και στάση της Εκκλησίας στον δημόσιο χώρο.

Δεν στάθηκε λοιπόν η τρέχουσα υγειονομική κρίση μόνο αφορμή για την όξυνση και φανέρωση ενδοεκκλησιαστικών εντάσεων· πυροδότησε και ρωμαλέους θεολογικούς αναστοχασμούς που αφορούν την ίδια την εκκλησιαστική ταυτότητα, η οποία, όπως επεσήμανε ο μητροπολίτης Αργολίδος Νεκτάριος, απειλείται από ένα μίγμα θεολογικής άγνοιας, φανατισμού και ανοησίας που ήδη από τον Μάιο του 2020 είχε προκαλέσει πολλούς θανάτους κληρικών κάθε βαθμίδας, μοναχών, φοιτητών εκκλησιαστικών ακαδημιών κ.λπ. κυρίως στη Ρωσία και την Ουκρανία.⁵ Τέτοιοι αναστοχασμοί όμως σχετίζονται με τη θέση και την αποστολή της Εκκλησίας πάντα και ιδιαίτερα σε χρόνους δύσκολους: στο πλευρό των αρρώστων αδελφών του

⁵ Νεκτάριος, Μητροπολίτης Αργολίδος, «Η ανοησία και ο φανατισμός βλάπτουν σοβαρά την υγεία», στο: <https://imargolidos.gr/%ce%b1%cf%81%ce%b3%ce%bf%ce%bb%ce%af%ce%b4%ce%bf%cf%82-%ce%bd%ce%b5%ce%ba%cf%84%ce%ac%cf%81%ce%b9%ce%bf%cf%82-%ce%b7-%ce%b3%ce%b7-%ce%b5%ce%af%ce%bd%ce%b1%ce%b9-%cf%84%ce%b5%cf%84%cf%81%ce%ac/> [πρόσβ.: 29 Νοεμβ. 2020] Πρβλ. και τη παρέμβαση του Μητροπολίτου Αλεξανδρουπόλεως Ανθίμου, ο οποίος μεσούντος του δεύτερου κύματος της πανδημίας, ανήμερα των Εισοδίων της Θεοτόκου, μίλησε για τον «ευλαβή εγωισμό» και τα «εγκληματικά κηρύγματα» που «σκοτώνουν». Βλ. «Εορτή Εισοδίων της Θεοτόκου 2020 (στη χρονιά του κορωνοϊού)», στο: http://imalexandroupolis.blogspot.com/2020/11/blog-post_22.ht [πρόσβ.: 29 Νοεμβ. 2020].

Χριστού, των φοβισμένων, των πονεμένων, των πενθούντων, για να δώσει χέρι βοήθειας και λόγο ελπίδας.